

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**  
**Волинський національний університет імені Лесі Українки**  
**Факультет педагогіки та соціальної роботи**  
**Навчально науковий центр медичний інститут**  
**Кафедра анатомії людини**

**СИЛАБУС**  
**(нормативної / вибіркової) навчальної дисципліни**  
**Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики**  
**(назва дисципліни)**  
**підготовки бакалавра**  
**(назва освітнього рівня)**  
**спеціальності 016 Спеціальна освіта**  
**(016.02Олігофренопедагогіка)**  
**(шифр і назва спеціальності)**  
**освітньо-професійної програми Корекційна психопедагогіка та**  
**логопедія**  
**(назва освітньо-професійної програми)**

**Силабус навчальної дисципліни «Анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики»** підготовки бакалавра, галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», спеціальності 016 Спеціальна освіта (016.02Олігофренопедагогіка) за освітньо-професійною програмою Корекційна психопедагогіка та логопедія.

**Розробник:** Шварц Л.О., к.б.н., доцент

**Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри анатомії людини**

протокол № \_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ 2020 р.

Завідувач кафедри: \_\_\_\_\_ Пикалюк В.С

## 1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Таблиця 1

для студентів денної форми навчання галузі знань 01 «Освіта/Педагогіка», 016 Спеціальна освіта (016.02Олігофрено-педагогіка) освітньої програми «Корекційна психопедагогіка та логопедія»

| Найменування показників       | Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь                                                                           | Характеристика навчальної дисципліни |
|-------------------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|
| Денна форма навчання          | 01«Освіта/Педагогіка»,<br>016 Спеціальна освіта (016.02Олігофрено-педагогіка)<br>«Корекційна психопедагогіка та логопедія.»<br>«Бакалавр» | Нормативна/Вибіркова                 |
| Кількість годин/кредитів180/6 |                                                                                                                                           | Рік навчання 1-й                     |
|                               |                                                                                                                                           | Семестр 1-ий                         |
|                               |                                                                                                                                           | Лекції - 36 год.                     |
|                               |                                                                                                                                           | Практичні - 36 год.                  |
| ІНДЗ: <u>немає</u>            |                                                                                                                                           | Самостійна робота 96 год.            |
|                               |                                                                                                                                           | Консультації 12 год.                 |
|                               | Форма контролю: екзамен                                                                                                                   |                                      |

## II. Інформація про викладача

**Викладач:** Шварц Людмила Олексіївна

**Науковий ступінь:** кандидат біологічних наук

**Вчене звання:** доцент

**Посада:** доцент

**Контактна інформація:** моб. тел. (066)2035121, пошта: Schvarts.Lyudmyla@vnu.edu.ua

**Розклад занять** розміщено на сайті навчального відділу ВНУ: <http://194.44.187.20/cgi-bin/timetable.cgi?n=700>

## III. Опис дисципліни

**1.Анотація курсу:** анатомія, фізіологія, патологія дітей з основами генетики вивчає будову органів і систем організму під впливом умов довкілля на основі генотипу. походження органів залежно від виконуваних ними функцій, допомагає розуміти об'єднуючу роль нейрогуморальної регуляції у забезпеченні цілісності людського організму, його вікові зміни; висвітлює роль органів нейрогуморальної регуляції, опорно рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, травлення, виділення та допомагає організувати оптимальний режим діяльності дітей, а також забезпечує профілактику ряду захворювань дітей шкільного віку.

**2. Пререквізити:** попередньо студент повинен прослухати шкільні курси: «Біологія людини», «Загальна біологія»

**Постреквізити:** « Основи медичних знань».

**Метою викладання** є сформулювати наукові уявлення про анатомічні основи функціональної діяльності всіх систем організму людини як єдиного цілого у взаємозв'язку з оточуючим середовищем, про особливості будови і функції організму дитини, про основні патологічні процеси та генетичні причини їх розвитку: розвивати вміння аналізувати будову органів залежно від виконуваних ними функцій, розуміти об'єднуючу роль нейрогуморальної регуляції у забезпеченні цілісності людського організму, його вікові зміни з метою якісної організації навчально-виховного процесу в навчальних закладах та збереження здоров'я дітей, забезпечити їх гармонійний розвиток.

**Завдання курсу:**

1. Сформувати у здобувачів вищої освіти знання про будову і функції дитячого організму, на основі системного їх вивчення:
2. У процесі вивчення анатомії та фізіології дитини розглянути індивідуальні, статеві та вікові особливості організму, анатомо-топографічні взаємовідношення органів, про основні патологічні процеси та генетичні причини і вади їх розвитку, розкривши поняття робочих, життєзабезпечуючих та інтегруючих систем організму людини.
3. При вивченні анатомії окремих органів, систем органів та апаратів прививати студентам синтетичне розуміння будови організму в цілому, тобто всебічно розкрити взаємозв'язок і взаємозалежність окремих частин організму, розуміти об'єднуючу роль нейрогуморальної регуляції у забезпеченні цілісності людського організму, його вікові зміни.
4. сформувати уявлення про взаємозв'язок та єдність структури і функції органів людини, їх мінливості в процесі онтогенезу. Сформувати уявлення про патологічний процес і його наслідки.
5. Допомогти студентам оволодіти теоретичними та практичними навичками щодо особливостей фізичного стану органів і систем дитячого організму, а також збереження здоров'я дітей.

#### **4. Результати навчання (Компетентності) :**

**ЗК-3.** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

**ЗК-4.** Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

**ЗК-6.** Здатність використовувати інформаційні та комунікаційні технології.

**ЗК-7.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

**ЗК-8.** Здатність працювати в команді.

**ЗК-9.** Здатність до міжособистісної взаємодії.

**ЗК-10.** Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

**СК-4.** Здатність планувати та організовувати освітньо-корекційну

роботу з урахуванням структури та особливостей порушення (інтелекту, мовлення, слуху, зору, опорно-рухових функцій тощо), актуального стану та потенційних можливостей осіб із особливими освітніми потребами.

Після вивчення курсу студенти отримають наступні результати навчання:

**РН3.** Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування, обмеження життєдіяльності у контексті професійних завдань.

**РН10.** Здійснювати спостереження за дітьми з психофізичними порушеннями (інтелекту, мовлення, зору, слуху, опорно-рухових функцій тощо), реалізовувати корекційно-педагогічну роботу з урахуванням їхніх психофізичних, вікових особливостей, індивідуальних освітніх потреб, можливостей та здібностей.

**РН17.** Мати навички самостійного навчання та пошуку необхідної інформації.

## 5. Структура навчальної дисципліни

Для студентів денної форми навчання

| Назви змістових модулів і тем                                                                                                            | Кількість годин |              |              |      |                | Бал |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------|--------------|--------------|------|----------------|-----|
|                                                                                                                                          | Усього          | у тому числі |              |      |                |     |
|                                                                                                                                          |                 | Лек.         | Пра<br>кт. р | Конс | Сам.<br>робота |     |
| <b><u>Змістовий модуль 1. . Фактори та основні закономірності росту та розвитку організму</u></b>                                        |                 |              |              |      |                |     |
| Тема 1. Значення анатомії та фізіології дитячого організму. Організм як саморегульована система.                                         | 4               | 2            | -            | 1    | 2              |     |
| Тема 2. . Закономірності росту та розвитку організму дитини                                                                              | 7               | 2            | 2            | 1    | 2              | 2   |
| Тема 3. Спадковість та розвиток дитячого організму                                                                                       | 13              | 2            | 2            | 1    | 8              | 2   |
| Тема 4. Опорно-руховий апарат людини.                                                                                                    | 11              | 2            | -            | 1    | 8              |     |
| Тема 5. Функція – специфічна діяльність органу чи системи. Фізіологічна система. Функціональна система. Поняття про патологічний процес. | 6               | 2            | 2            | -    | 2              | 2   |
| Разом за змістовим модулем 1.                                                                                                            | 42              | 10           | 6            | 4    | 22             | 6   |
| Модульна контрольна робота 1                                                                                                             |                 |              |              |      |                | 15  |
| <b><u>Змістовий модуль 2. Морфо-функціональні особливості нервової системи та органів чуттів.</u></b>                                    |                 |              |              |      |                |     |
| Тема 6. Анатомія, фізіологія нервової системи: норма і патологія.                                                                        | 15              | 4            | 2            | 1    | 8              | 2   |
| Тема 7. Анатомія та фізіологія сенсорних систем. Вроджені та набуті патології органів чуттів.                                            | 11              | 2            | 4            | 1    | 4              | 4   |
| Тема 8. Вікові особливості нервової системи та аналізаторів. Патології нервової системи і їх профілактика.                               | 9               | 2            | 2            | 1    | 4              | 2   |

|                                                                                                         |            |           |           |           |           |            |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------|-----------|-----------|-----------|-----------|------------|
| <b>Разом за змістовим модулем 2</b>                                                                     | 35         | 8         | 8         | 3         | 16        | 8          |
| Модульна контрольна робота 2                                                                            |            |           |           |           |           | 15         |
| <b>Змістовий модуль3. Вища нервова діяльність</b>                                                       |            |           |           |           |           |            |
| <b>Тема 9.</b> Поняття про вищу нервову діяльність.<br>Вчення І. П. Павлова про вищу нервову діяльність | 12         | 2         | 2         |           | 8         | 2          |
| <b>Тема 10.</b> Рефлекси. Рефлекторна дуга(кільце).<br>Безумовні та умовні рефлекси.                    | 11         | 2         | 2         | 1         | 6         | 2          |
| <b>Тема 11.</b> Поняття про пізнавальну діяльність людини.                                              | 13         | 2         | 4         | 1         | 6         | 6          |
| <b>Тема 12.</b> Типи вищої нервової діяльності.                                                         | 12         | 2         | 2         |           | 8         | 3          |
| <b>Разом за змістовим модулем 3</b>                                                                     | 48         | 8         | 10        | 2         | 28        | 13         |
| Модульна контрольна робота 3                                                                            |            |           |           |           |           | 15         |
| <b>Змістовий модуль 4 Анатомія та фізіологія вегетативних функцій.</b>                                  |            |           |           |           |           |            |
| <b>Тема 13.</b> Особливості системи крові та кровообігу.                                                | 10         | 2         | 2         |           | 6         | 3          |
| <b>Тема 14.</b> Анатомія та фізіологія системи дихання: норма і патологія                               | 11         | 2         | 2         | 1         | 6         | 2          |
| <b>Тема 15.</b> Анатомія та фізіологія травної системи : норма і патологія                              | 8          | 1         | 2         | 1         | 4         | 2          |
| <b>Тема 16.</b> Анатомія та фізіологія сечової системи: норма і патологія.                              | 8          | 2         | 2         |           | 4         | 2          |
| <b>Тема 17.</b> Особливості обміну речовин та енергії, харчування.                                      | 7          | 1         | 2         |           | 4         | 2          |
| <b>Тема 18.</b> Анатомія та фізіологія залоз внутрішньої секреції.                                      | 11         | 2         | 2         | 1         | 6         | 2          |
| <b>Разом за змістовим модулем 4</b>                                                                     | 55         | 10        | 12        | 3         | 30        | 13         |
| Модульна контрольна робота 4                                                                            |            |           |           |           |           | 15         |
| <b>Разом за змістовим модулем 4</b>                                                                     |            |           |           |           |           |            |
| <b>Усього годин/балів</b>                                                                               | <b>180</b> | <b>36</b> | <b>36</b> | <b>12</b> | <b>96</b> | <b>100</b> |

**Перелік тем практичних занять:  
для студентів денної форми навчання**

| <b>№ з/п</b> | <b>Тема</b>                                                                                              | <b>Кількість годин</b> | <b>Бал</b> |
|--------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------|------------|
| 1            | Вікові особливості фізичного розвитку людини                                                             | 2                      | 2          |
| 2            | Генеалогічний метод дослідження в генетиці людини. Складання родоводів і їх аналіз.                      | 2                      | 2          |
| 3            | Анатомія і фізіологія нервової системи. Аналіз рефлекторної дуги.                                        | 2                      | 2          |
| 4            | Анатомія та фізіологія зорового і слухового аналізаторів. Дослідження гостроти зору і кольоросприйняття. | 2                      | 2          |
| 5            | Патології нервової системи і органів чуттів.(семінарське заняття).                                       | 2                      | 4          |
| 6            | Умовні рефлекси. Вироблення зіничного рефлексу на дзвінок.                                               | 2                      | 2          |

|    |                                                                                                          |           |           |
|----|----------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|-----------|
| 7  | Типи ВНД у дітей та дорослих. Порушення вищої нервової діяльності .(семінарське заняття)                 | 2         | 3         |
| 8  | Вікові особливості пам'яті. Дослідження короткочасної пам'яті..                                          | 2         | 2         |
| 9  | Оцінка сили і рухливості нервових процесів у людини (методики ).                                         | 2         | 2         |
| 10 | Фізіологічне значення уваги та її види. Вікові особливості уваги                                         | 2         | 2         |
| 11 | Фізіологія крові. Групи крові, Групова належність за системою АВО та резус-фактором. Переливання крові.  | 2         | 2         |
| 12 | Зсідання крові. Гемостаз.                                                                                | 2         | 2         |
| 13 | Імунітет, його види. Лімфатична система.                                                                 | 2         | 2         |
| 14 | Анатомія і фізіологія серця. Нейрогуморальна регуляція роботи серця. Патологія серцево-судинної системи. | 2         | 3         |
| 15 | Будова і вікові особливості системи дихання. Оцінка функціонального стану дихальної системи.             | 2         | 2         |
| 16 | Обмін речовин та енергії. Харчування: норма і патологія.                                                 | 2         | 2         |
| 17 | Анатомія та фізіологія залоз внутрішньої секреції: норма і патологія(семінарське заняття)                | 2         | 2         |
| 18 | Морфо-функціональні особливості сечовиділення: норма і патології.                                        | 2         | 2         |
|    | <b>Разом</b>                                                                                             | <b>36</b> | <b>40</b> |

## 6. Завдання для самостійного опрацювання

1. Вивчення окремих питань, які не розглядались в курсі лекцій:

### До змістового модуля 1:

- Деякі теорії онтогенезу у зв'язку з проблемою вікової періодизації.
- Розміри і пропорції тіла. Конституція людини.
- Біологічна особливість репродукції людини.
- Вікові особливості процесів адаптації організму дітей та підлітків до дії факторів навколишнього середовища.
- Акселерація та ретардація розвитку.
- Сучасні теорії акселерації. Акселерація фізичного та психічного розвитку.
- Біологічні механізми ретардації дітей та підлітків.
- Роль спадковості та середовища у розвитку деяких фізичних та психічних ознак дітей та підлітків.
- Генетичні основи аномалій поведінки.
- Постава, її анатомічна і функціональна основи. Види постави. Сколіоз.

### До змістового модуля 2:

- Процеси збудження та гальмування в центральній нервовій системі.
- Сучасні методи дослідження головного мозку.
- Метод електроенцефалографії.
- Фармакологічний метод.
- Кібернетичний метод.

6. Порушення стану нервової системи та їх профілактика.
7. М'язова, тактильна та температурна чутливість.
8. Функціональне значення і вікові особливості рухового (кінестетичного) аналізатора.
9. Розвиток органів чуттів. Структурно-функціональні особливості акомодативного апарата ока у зв'язку з трудовою діяльністю і залежно від віку. Патології зору.

#### **До змістового модуля 3:**

1. Фізіологічні основи мови: норма і патологія.
2. Вроджені форми поведінки.
3. Зміни вищої нервової діяльності у дітей та підлітків під впливом різних факторів.
4. Три функціональних блоки управління вищою нервовою і психічною діяльністю людини.

#### **До змістового модуля 4:**

1. Особливості дихання при зміні атмосферного тиску. Поняття про гіпоксію.
2. Порушення харчування. Харчування дітей та підлітків.
3. Статевий розвиток дітей та підлітків.
4. Чутливість тканин до гормонів.
5. Імунітет та імунна система: норма і патологія.

### **IV. Політика оцінювання**

**Політика викладача щодо студента.** Студент має відвідувати всі заняття. Якщо з об'єктивних причин заняття пропущене, то студент зобов'язаний відпрацювати його самостійно у системі Teams/ MOODLE, де зможе ознайомитись з текстом лекції, методичними матеріалами до практичних робіт. За методичними рекомендаціями виконати практичну роботу. Після виконання роботи прикріпити її в папку «Здача практичної №\_\_». Оцінювання відбувається за шкалою на с. 6. Пропущений модульний зріз також можна відпрацювати у MOODLE.

#### **Політика щодо академічної доброчесності.**

Викладач і студент мають дотримуватись ст. 36 Закону України «Про освіту». Дотримання академічної доброчесності науково-педагогічними працівниками передбачає:

- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати досліджень та власну науково-педагогічну діяльність.

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів;
- посилення на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторське право;
- надання достовірної інформації про результати власної навчальної і наукової діяльності.

**Політика щодо дедлайнів та перескладання.** Лекційний матеріал і практичні роботи зі змістового модуля 1 мають бути виконані до проведення модульного зрізу 1. У випадку невиконання практичних робіт і не відпрацювання відповідного лекційного матеріалу студент не допускається до написання модульного зрізу 1. Відповідно подібні вимоги і до виконання практичних робіт і відпрацювання лекцій до модуля 2,3,4. Після отримання оцінок за поточний і проміжний контроль знань студент допускається до складання іспиту. Якщо студент набрав 75 балів і більше, іспит може бути зарахований автоматично. Якщо студент під час навчання набрав менше 75 балів він складає іспит. Терміни проведення іспиту визначаються розкладом екзаменаційної сесії. У разі не

складання іспиту, студент може перездати його двічі. Розклад ліквідації академічної заборгованості передбачений розкладом екзаменаційної сесії

### ОЦІНЮВАННЯ

| Модуль 1<br>Поточний контроль знань |                               | Модуль 2<br>Проміжний модульний контроль<br>(модульні зрізи) |         |         | Модуль 3.<br>Індивідуальна<br>робота | Загальна<br>сума балів |
|-------------------------------------|-------------------------------|--------------------------------------------------------------|---------|---------|--------------------------------------|------------------------|
| Усні<br>відповіді                   | Оцінка<br>практичних<br>робіт | Контрольна<br>робота                                         | ЗМ 1.-2 | ЗМ 3-4. | немає-                               | 100                    |
| 32,5                                | 7,5                           | 10                                                           | 10 +15  | 10+ 15  |                                      |                        |
| Загальна кількість 40               |                               | Загальна кількість 60                                        |         |         | 0                                    |                        |

За оформлення кожної практичної роботи студент може отримати 0, 5 бала. Практична робота може бути оцінена, якщо студент виконав усі завдання, оформив протокол, зробив висновки. Таким чином за 15 практичних робіт (їх оформлення та якість виконання) студент отримує 7,5 балів. Три практичні проводяться у вигляді семінарських з показом і коментарями презентацій, за кожне. Крім того під час проведення практичних робіт проводиться усне опитування, в результаті якого студент може отримати від 0,5 до 2,5 балів. Під час 10 практичних робіт за усні відповіді студент може отримати 25 балів. Модульні зрізи та контрольна робота передбачають розв'язування тестів та письмова відповідь на питання. Максимальна кількість балів за модульний зріз – 10 + 15, за контрольну роботу – 10. “Ціна” одного завдання визначається залежно від кількості завдань в роботі.

Поточний контроль передбачає оцінювання теоретичних знань і практичних навичок студента.

Теоретичні знання оцінюються за такими критеріями:

| Кількість балів | Критерії оцінювання                                                                                                                                                                                                                                                                                          |
|-----------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 0,5             | Виступ поверхневий на основі прочитаної лекції; відповідь хаотична, фрагментарна; відтворення заученого матеріалу без усвідомлення його суті; розуміння і розкриття лише окремих позицій.                                                                                                                    |
| 1               | Послідовне, але неповне відтворення; відповідь недостатньо структурована (без виділення основних позицій); роз'яснення більшості позицій.                                                                                                                                                                    |
| 1,5             | Відповідь послідовна, чітка, структурована; роз'яснення переважної кількості позицій; глибоке представлених позицій; використання тексту лекції та одного підручника.                                                                                                                                        |
| 2               | Відповідь логічна, чітка, структурована; глибоке розуміння матеріалу, яке включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників.                                                                                                                        |
| 2,5-3           | Відповідь чітка, структурована, логічна; включає узагальненні, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилання на додаткові наукові джерела, спеціальну літературу, власні наукові доробки; наведення власних прикладів; порівняльний аналіз. |

## **У. Підсумковий контроль**

**Підсумковий контроль – екзамен.** Оцінювання знань студентів здійснюється за результатами поточного й модульного контролю. При цьому завдання із цих видів контролю оцінюються в діапазоні від 0 до 100 балів включно.

У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або якщо студент набрав менше за усі форми оцінювання як 75 балів, або за бажанням підвищити рейтинг, студент складає екзамен у формі *усного опитування*. При цьому на екзамен виноситься *60 балів*, а бали, набрані за результатами модульних контрольних робіт, анулюються. У кожному екзаменаційному білеті є чотири питання (по одному з кожного змістового модуля). Відповідь за кожне з екзаменаційних питань оцінюється максимально в 15 балів. Для отримання екзамену потрібно набрати не менше 60 балів за 100-бальною шкалою. У відомості та індивідуальному навчальному плані студента в графі «оцінка» робиться запис «достатньо, задовільно, добре, дуже добре, відмінно».

### **Критерії оцінювання екзаменаційних питань.**

*1 бал* – відповідь непослідовна, неструктурована; без розуміння суті понять і часткове розкриття лише окремих термінів; без використання демонстраційного матеріалу.

*2 бали* – відповідь непослідовна, нечітка, хоча частково структурована; роз'яснення незначної кількості позицій без їх усвідомлення; побудована на основі матеріалу лекції, без використання демонстраційного матеріалу.

*3 бали* – відповідь логічна, але нечітка, частково структурована; неглибоке розуміння матеріалу, яке включає узагальнення поняття без їх усвідомлення; побудована на основі матеріалу лекції та одного підручника; часткове використання демонстраційного матеріалу.

*4 бали* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове використання демонстраційного матеріалу.

*5 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни із розумінням їх суті та вмінням показувати на муляжах деякі анатомічні структури.

*6 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни й розкрити їх суть з демонстрацією на таблицях, муляжах.

*7 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; спроба назвати основні анатомічні терміни з розумінням їх суті та вмінням встановлювати між ними взаємозв'язки, а також з демонстрацією на таблицях, муляжах матеріалу.

*8 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах, допускаючи помилки.

*9 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття суті основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах, допускаючи при цьому незначні помилки.

*10 балів* – відповідь логічна, включає деякі узагальнення; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; часткове вміння наводити власні приклади

й здійснювати їх порівняльний аналіз; часткове розкриття суті основних анатомічних термінів; вміння показувати анатомічні структури на таблицях, муляжах; володіння матеріалом, який вивчається самостійно.

*11 балів* – відповідь логічна і чітка, включає деякі узагальнення; систематизовані поняття й побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу, більш глибоке розуміння програмного матеріалу та вміння показувати анатомічні структури на таблицях, схемах, муляжах.

*12 балів* – відповідь чітка і логічна, частково структурована; розкриває основні поняття і побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; вміння здійснювати їх порівняльний аналіз, використовуючи таблиці, схеми, муляжі.

*13 балів* – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; вміння здійснювати їх порівняльний аналіз, використовуючи таблиці, схеми, муляжі.

*14 балів* – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу для розуміння суті анатомічних понять й чітке розуміння їх залежності; безпомилкове використання таблиць, схем та муляжів під час відповідей.

*15 балів* – відповідь чітка і логічна; включає узагальнені, систематизовані позиції; побудована на основі матеріалу лекції та кількох підручників; аргументоване посилення на додаткові наукові джерела та спеціальну літературу; наведення власних прикладів; порівняльний аналіз анатомічних понять з використанням таблиць, схем та муляжів, натуральних анатомічних препаратів.

## VI. Шкала оцінювання

| Оцінка в балах<br>за всі види навчальної діяльності | Оцінка для екзамену |
|-----------------------------------------------------|---------------------|
| 90 – 100                                            | Відмінно            |
| 82 – 89                                             | Дуже добре          |
| 75 - 81                                             | Добре               |
| 67 -74                                              | Задовільно          |
| 60 - 66                                             | Достатньо           |
| 1 – 59                                              | Незадовільно        |

## ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет анатомії та фізіології людини, зв'язок їх з іншими біологічними дисциплінами.
2. Значення анатомії та фізіології дитячого організму для педагогіки, психології.
3. Основні фізіологічні поняття. Поняття про організм і його фізіологічні функції. Рівні фізіологічної організації.
4. Організм людини – єдине ціле.
5. Організм як саморегульована система.

6. Поняття про онтогенез. Пренатальний (антенатальний) онтогенез: термінальний, ембріональний і фетальний періоди.
7. Поняття росту і розвитку організму.
8. Акселерація та ретардація розвитку.
9. Сучасні теорії акселерації. Акселерація фізичного та психічного розвитку.
10. Біологічні механізми ретардації дітей та підлітків.
11. Критичні періоди розвитку дитячого організму.
12. Вікова періодизація.
13. Найхарактерніші риси різних періодів розвитку людини. Тривалість життя людини.
14. Фізичний та психічний розвиток дітей та підлітків. Вікові особливості фізичного розвитку людини.
15. Гетерохронність та гармонійність розвитку.
16. Принцип системогенезу та випереджаючого розвитку органів та функціональних систем у дітей та підлітків.
17. Реактивність та резистентність організму дітей та підлітків.
18. Будова і життєві функції клітини.
19. Хімічний склад клітини.
20. Поділ клітини.
21. Будова і функції тканин.
22. Орган, система органів, організм.
23. Спадковий апарат клітини. Гени, хромосоми та мінливість організмів.
24. Статеві клітини. Особливості будови та розвитку.
25. Роль спадковості і середовища у розвитку деяких фізичних і психічних ознак дітей та підлітків. Основні спадкові патології організму.
26. Значення опорно-рухової системи.
27. Форма та з'єднання кісток.
28. Анатомічна будова кістки.
29. Хімічний склад кістки.
30. Вікові особливості та ріст кісток.
31. Біологічне значення скелетних м'язів. Будова, форма скелетних м'язів.
32. Основні групи м'язів людського організму.
33. Робота м'язів.
34. Вікові особливості м'язового апарату. Розвиток рухів у дітей.
35. Значення нервової системи.
36. Основні етапи розвитку нервової системи.

37. Будова, функції та розвиток спинного мозку.
38. Загальний план будови головного мозку.
39. Онтогенез найважливіших відділів центральної нервової системи.
40. Координація нервових процесів у дітей та підлітків та її вдосконалення у процесі онтогенезу: Норма і патологія .
41. Функціональне дозрівання кори і підкіркових структур мозку в різні вікові періоди за даними електрофізіологічних досліджень.
42. Сучасні методи дослідження головного мозку. Зміни параметрів електроенцефалограми у різні вікові періоди.
43. Спадкові хвороби, які пов'язані з розладами нервової системи.
44. Морфофункціональні особливості органів чуття у різні вікові періоди.
45. Значення органів чуття. Роль сенсорної інформації у розвитку дітей та підлітків.
46. Особливості будови і функцій зорового аналізатора у різні вікові періоди.
47. Особливості будови і функцій слухового аналізатора у різні вікові періоди.
48. Особливості будови і функцій вестибулярного аналізатора у різні вікові періоди. Норма і патологія.
49. Коротка історія розвитку науки про вищу нервову діяльність.
50. Умовні і безумовні рефлекси.
51. Механізм утворення умовних рефлексів.
52. Механізм гальмування умовних рефлексів.
53. Поняття про аналітико-синтетичну діяльність.
54. Вчення І. П. Павлова про дві сигнальні системи дійсності.
55. Пізнавальна діяльність людини.
56. Увага: фізіологічний механізм, види, властивості.
57. Пам'ять: фізіологічні механізми та види.
58. Емоції. Фізіологічний зміст емоцій.
59. Динамічний стереотип.
60. Типи вищої нервової діяльності.
61. Характеристика основних вікових етапів розвитку вищої нервової діяльності.
62. Сон та його фізіологічне значення: норма і патологія
63. Стрес: різновиди, механізми виникнення, біологічне значення.
64. Порушення вищої нервової діяльності.
65. Внутрішнє середовище організму. Кров: функції, склад.
66. Анатомія і фізіологія серця. Нейрогуморальна регуляція роботи серця. Патологія серцево-судинної системи.

67. Будова серця та судин. Цикл роботи серця. Вікові зміни серця.
68. Рух крові по судинах.
69. Велике і мале кола кровообігу. Особливості кровообігу у плоду.
70. Регуляція кровообігу: норма і патологія.
71. Загальна будова та функції дихальної системи.
72. Дихальні рухи.
73. Легеневі об'єми. Життєва ємність легень.
74. Газообмін у легенях і тканинах.
75. Регуляція дихання.
76. Біологічне значення травлення.
77. Система органів травлення.
78. Травлення в ротовій порожнині. Регуляція слиновиділення.
79. Ковтання і просування їжі стравоходом.
80. Травлення в шлунку та кишечнику.
81. Всмоктування у травному каналі.
82. Обмін речовин та енергії в організмі людини: норма і патологія
83. Енергетичний обмін. Вітаміни. Харчування і здоров'я людини.
84. Загальна характеристика органів виділення.
85. Фізіологія шкіри. Участь шкіри у теплорегуляції.
86. Біологічне значення залоз внутрішньої секреції.
87. Будова і функції ендокринних залоз.
88. Регуляція діяльності ендокринних залоз: норма і патологія.
89. Харчування дітей та підлітків.
90. Статевий розвиток дітей та підлітків.
91. Імунітет та імунна система.

## **VII. Рекомендована література та інтернет-ресурси**

### **Основні:**

1. Агаджанян Н. А., Тель Л. З., Циркин В. И., Чеснокова С. А. Физиология человека. – СПб: Сотис, 1998. – 526 с.
2. Антонік В. І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізичної культури : [навч. посібник] / В. І. Антонік, І. П. Антонік, В. Є. Андріанов. – К.:Професіонал, Центр учбової літератури, 2009. – С. 94–105.
3. Горго Ю. П. Основи психофізіології : Навч. Посібник/ Ю. П. Горго, Г. М.Чайченко. – Херсон: Персей, 2002. – С. 150–200.

4. Данилова Н. Н. Психофизиология / Данилова Н. Н. – М.: Аспект-Пресс, 2001 – С. 145–300 с.
5. Ермолаев Ю. А. Возрастная физиология. – М. : Высшая школа, 1985. – 384 с.
6. Лысова Н. Ф. Возрастная анатомия, физиология и школьная гигиена [Текст]: Учеб. пособие / Н. Ф. Лысова, Р. И. Айзман, Я. Л. Завьялова, В. М. Ширшова. – Новосибирск: Сиб. унив. изд-во, 2009. Т. 1. – С. 147–155. – (Университетская серия).
7. Коцан І.Я., Гринчук В.О., Велемєць В.Х., Шварц Л.О., Пикалюк В.С., Шевчук Т.Я. Анатомія людини: підручник для студ. вищ. навч. закл. – Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки., 2010. – 902 с.
8. Макарчук М. Ю., Куценко Т. В. Фізіологія центральної нервової системи – К.: Київський університет, 2011. – 85 с.
9. Макарчук М. Ю., Куценко Т. В., Кравченко В. І., Данилов С. А. Психофізіологія: Навчальний посібник К. : ООО «Інтерсервіс», 2011 – 329 с.
10. Маруненко І. М., Неведомська Є. О., Бобрицька В. І. Анатомія і вікова фізіологія з основами шкільної гігієни : Курс лекцій для студентів небіологічних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів. – К. : Професіонал, 2004. – 480 с.
11. Обреимова Н. И., Петрухин А. С. Основы анатомии, физиологии и гигиены детей и подростков. – М. : Изд. Центр «Академия», 2000. – 376 с.
12. Прищепа И. М. Возрастная анатомия и физиология: [учеб. пособие] / И. М. Прищепа. – Минск: Новое знание, 2006. – С. 345–356.: ил.
13. Сапин М. Р., Брыскина З. Г. Анатомия и физиология детей и подростков. – М. : Академия, 2004. – 456 с.
14. Сучасні проблеми спадковості. Конспект лекцій. Навчальний посібник / Т. Я. Шевчук, О. Р. Дмитроца. – Луцьк : «Вежа» видавництво Волинського нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2011. – 124 с.
15. Старушенко Л. І. Клінічна анатомія і фізіологія людини : Навч. посібник. – К. : УСМП, 2001. – С. 33–60.
16. Хрипкова А. Г. Вікова фізіологія. – К. : Вища школа, 1982. – 268 с.
17. Чайченко Г. М. Фізіологія вищої нервової діяльності / Чайченко Г. М. – К.: Либідь, 1993. – С. 65–120.

#### *Додаткові:*

1. Бугаев К. Е., Маркусенко Н. Н. и др. Возрастная физиология. – Ростов-на-Дону : Ворошиловградская правда, 1975. – С. 80–85.
2. Гжегоцький М. Р., Заячківська О. С. Система крові : Фізіологічні та клінічні основи : Навч.

посіб. для студ. вищ. мед. закл. освіти III-IV рівнів акредитації. – Л. : Світ, 2001. – 175 с.

3. Леонтьева Н. Н., Маринова К. В. Анатомия и физиология детского организма: (Основы учения о клетке и развитии организма, нервная система, опорно-двигат. аппарат): Учеб. Для студентов пед. ин-тов по спец. № 2111 «Педагогика и психология (дошк.)». – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1986. – 287 с. : ил.
4. Любимова З. В. и др. Возрастная физиология. В 2 ч. Ч. 1: Учебник / З. В. Любимова, Н. В. Маринова, А. А. Никитина. – М. : ВЛАДОС, 2004. – 304 с.
5. Начала физиологии. Учебник для вузов / Под ред. А. Д. Ноздрачева. – СПб. : Лань, 2001. – 1088 с.
6. Плиска О. І. Фізіологія : Навч. посіб. – К. : Парламентське видавництво, 2004. – 362 с.
7. Сапин М. Р., Сивоглазов В. И. Анатомия и физиология человека (с возрастными особенностями детского организма). – М. : Академия, 1999. – 448 с.
8. Смирнов В. М., Будылина С. М. Физиология сенсорных систем и высшая нервная деятельность. 2-е изд., стер. – М. : Академия, 2004. – 304 с.
9. Хрипкова А. Г. и др. Возрастная физиология и школьная гигиена. Пособие для пед. ин-тов / А. Г. Хрипкова, М. В. Антропова, Д. А. Фарбер. – М. : Просвещение, 1990. – С. 164–173.
10. Хьюбел Д. Глаз, мозг, зрение. : пер. с англ. – М. : Мир, 1990. – 239 с.
11. Физиология плода и детей / Под ред. В. Д. Глебовского. – М. : Медицина, 1988. – 223 с.
12. Физиология человека : в 2 т. / Под ред. В. М. Покровского, Г. Ф. Коротько. – М. : Медицина, 1997. – Т. 1 – 480 с.; Т. 2 – 368 с.
13. Физиология пищеварения : Рук. по физиологии. – Л. : Наука, 1974. – 762 с.
14. Физиология почки : Рук. по физиологии. – Л. : Наука, 1972. – 398 с.
15. Физиология терморегуляции : Рук. по физиологии. – Л. : Наука, 1984. – 470 с.
16. Цибенко В. О. Фізіологія серцево-судинної системи. – К. : Фітосоціоцентр, 2002. – 248 с.
17. Чайченко Г. М., Цибенко В. О., Сокур В. Д. Фізіологія людини і тварин. – К. : Вища шк., 2003. – 463 с.
18. Чувин Б. Т. Физиологическая регуляция функций организма человека : Учеб. Пособие для студ. мед. училищ и колледжей. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 176 с.